

КАМ'ЯНКА ВОЛОСЬКА: ІСТОРІЯ НАЙБІЛЬШОГО СЕЛА ГАЛИЧИНИ

Андрій СИНИЦЯ

Львівський державний університет фізичної культури,
кафедра гуманітарних дисциплін

В статті на основі архівних документів (церковних і громадських інвентарів, люстрацій, метрик) в систематичному вигляді проаналізовано соціально-історичний розвиток найбільшого в XIX ст. села Галичини – Кам'янки Волоської. Увагу зосереджено на власниках теренів Кам'янки Волоської, її найдавніших родин, походженні назв місцевих урочиськ, основних подіях громадського життя XIV–XIX ст. Запропоновано поділ історії села Кам'янка Волоська на окремі історичні періоди і показано подальший розвиток громади Кам'янки Волоської у другій пол. XIX–XX ст. (на прикладі розвитку села Нова Кам'янка).

Ключові слова: Кам'янка Волоська, урочисько, Белзьке воєводство, Белзький повіт, Річицьке староство, Нова Кам'янка.

Історія кожного українського села – це частина історії України. Це історія простого народу, в якій ще надто багато білих плям, і, чим швидше вони будуть заповнені, тим швидше українці віднайдуть своє коріння і усвідомлять непроминальність своєї нації. Одним з таких сіл, історія якого, безперечно, заслуговує на увагу, є Кам'янка Волоська – на сьогодні неіснуюче село (в силу адміністративного розформування) на території Жовківського району Львівської області. Історія цього села важлива з кількох причин.

По-перше, в кін. XIX ст. на теренах Кам'янки Волоської, “одного з найбільших сіл Галичини, в Рава-Руському повіті, одразу ж на південний-схід від Рави-Руської і близько 40 км на північний-захід від Львова”¹, проживало близько 10 тисяч мешканців, а земельна площа становила 20255 моргів (115 кв. км: 22 км довжиною, 4–6 км – шириною). По-друге, з громади Кам'янки-Волоської походило багато священиків, письменників і композиторів. Зокрема серед відомих священиків слід згадати імена о. Петра Чавса (1883–1977), о. Олексу Артимишина (1887–1945), о. Теодора Банаха (1882–1952), письменників – польського поета і повістяра Зиґмунда Качковського (1825–1896), українських письменників – Григорія Лупія (1928–1996) та Олесья Лупія (нар. 1938), кінорежисера Ярослава Лупія (1946), сина селян з присілку Бучми – актора та режисера Амвросія Бучму (1891–1957), діаспорного композитора Зенона Злочовського (1916–1994). По-третє, історія Кам'янки Волоської в цілому і її багатьох родин зокрема – не менш давня, ніж сама Україна.

Саме тому історія цього села привертала увагу багатьох дослідників. А саме священика і громадського діяча Івана Гавришкевича², який ще у 1862 р. опублікував детальний краєзнавчо-етнографічний нарис села Кам'янка

Волоська; отця Петра Чавса³, який ʼрунтовно описав місцеві звичаї та обряди, перелічив основних представників місцевої інтелігенції першої пол. ХХ ст. тощо; письменника Григорія Лупія⁴, який частково відстежив основні шляхи заселення цих територій та дослідив етимологію назв місцевих присілкв; польського історика Анджея Янечека⁵, який в контексті історії белзького воєводства подав цінні відомості з найдавнішої історії цього села; місцевого історика Степана Марія⁶, який ʼрунтовно дослідив історію села Нова Камʼянка в ХХ ст., що виділилось в окрему адміністративно-територіальну одиницю з теренів Камʼянки Волоської, та записав спогади місцевих старожилів про події міжвоєнного періоду, II Світової війни та ін. Також про село Камʼянка Волоська є відомості в “Шематизмах” Перемиської єпархії (1875–1936), “Словнику географічному Польського королівства та інших країв словʼянських” (1880–1902)⁷ та в “Історії міст і сіл Української РСР. Львівська область” (1968)⁸.

Однак в згаданих публікаціях мало уваги присвячено аналізу архівних документів, які б дозволили детально реконструювати історію Камʼянки Волоської в XIV–XIX століттях. Тому моє дослідження базується в основному на латино-, польсько-, німецькомовних документах (люстраціях, церковних і громадських інвентарях, метричних книгах, грамотах, кадастрових картах, дозволах, звітах, договорах тощо) Центрального державного історичного архіву України у м. Львові.

Відповідно метою даної статті є соціально-історична реконструкція життя громади Камʼянки Волоської на основі детального аналізу архівних документів. Ця проблема перебуває у тісному звʼязку з науковими і практичними завданнями джерелознавства, історичного краєзнавства чи генеалогії, адже її висвітлення дозволяє збагатити історичну науку даними з раніше недосліджених документів, по-новому поглянути на історію нашого краю, дещо пролити світло на життя тих людей і родин, доля яких була повʼязана з Камʼянкою Волоською.

Для здійснення поставленої мети умовно поділимо історію Камʼянки Волоської на три періоди:

I. Передісторія (з найдавніших часів до кін. XIV ст.).

II. Камʼянка Волоська у XV–XIX ст.

III. Післяісторія, або ж історія Нової Камʼянки (після 1867 р. і до наших днів).

Даний розподіл дозволить в історичній перспективі спершу коротко розглянути історію теренів Камʼянки Волоської періоду передписемних про неї згадок (I), потім проаналізувати архівні документи, присвячені подіям, що мали місце на території цього села (II), і, нарешті, на прикладі розвитку сучасного села Нова Камʼянка простежити подальший розвиток громади Камʼянки Волоської в другій пол. XIX–XX ст. (III).

I. Передісторія

На території села Камʼянка Волоська знайдені знаряддя праці (кремʼяні ножі, камʼяні сокири, ручні рубила, серпи, скребки), виготовлені ще в епоху неоліту, у

VI–IV тис. до н. е.⁹. Зони найбільшого поширення цих знарядь – територія сучасних присілків Ковалі, Лехівці, Оліярники, з одного боку, і Підчехи, Буди – з другого. Крім того, археологом І. Михальчишином з південно-східної сторони присілку Йоничі (Старого Села, що входило до складу Кам'янки Волоської) досліджено поселення комарівської культури (II–I тисячоліття до н. е.)¹⁰. Тим же археологом на північному боці присілку Йоничі досліджено, частково зруйноване пісковим кар'єром, давньоруське поселення, датоване X ст. В ті часи на даних землях жили племена бужан. Однак говорити більш конкретно про історію цих теренів можна лише в контексті історії Белзької землі, з 1170 р. – Белзького князівства, а з 1462 р. – Белзького воєводства, до складу яких у свій час входила Кам'янка Волоська.

Белзька земля¹¹ сформувалася напр. X на поч. XI століть як територіальне утворення. Ця територія, разом з містом Белз була відвойована у Польщі 1030 р. Ярославом Мудрим і введена до складу Київської Русі.

Белзьке князівство¹² виділилося в окремих уділ з Волинського князівства напр. 1160-х років. У 1234 р. воно було приєднане Данилом Галицьким до Галицько-Волинського князівства. Після смерті останнього галицько-волинського князя Юрія II Болеслава (1340) ці терени стали об'єктом боротьби між поляками та литовцями. У 1388 р. польський король Владислав II Ягайло віддав Белзьке князівство Земовиту IV (1388–1426). Мазовецька шляхта стала запроваджувати на цих землях польський адміністративно-правовий устрій, споруджувати католицькі костьолои. Це викликало невдоволення людей, яке вилилося у повстання 1431 р. Династія західномазовецьких Пястів, до якої належав Земовит IV у 1462 р., припинила своє існування, внаслідок чого Белзьке князівство було перетворене на воєводство і введене до складу Корони Польської.

Белзьке воєводство¹³ – було найменшим за площею на українських землях (бл. 8900 км²) і на початках складалося з 4-х повітів: Белзького (саме в складі цього повіту була Кам'янка Волоська), Бузького, Городельського і Грабовецького. У XVIII ст. у його складі існував ще Любачівський повіт. З XVI ст. в Белзькому воєводстві встановилася 4-денна панщина внаслідок початку товарного виробництва зерна. В XVI–XVII ст. терени Белзького воєводства час від часу спустошували турки і татари, але не так руйнівно як на інших українських землях. Нападали і волохи (молдовські володарі), які воювали з Польщею.

II. Кам'янка Волоська у XV–XIX ст.

В “Шематизмі кліру єпархії Перемиської 1886 року” повідомляється, що “... село Кам'янка Волоська при кінці XIV століття заложене”¹⁴. Однак польський історик А. Янечек у своїх дослідженнях називає більш пізню дату – 1448 рік. Він зазначає, що село Кам'янка Волоська “є відомим з 1448 р., але ще без свого етнічного апелятиву”¹⁵. Перша згадка про село, як він зауважує, міститься в Метриці Польського Королівства¹⁶ (лат. *Metrica Regni Poloniae*) – збірці актів, документів і листів польської монаршої канцелярії, які записувались з початку

XV ст. аж до 1795 р.: “1448 року брати Анджей з Закрева в землі вишгородській і Петро з Гульчева в землі плоцькій записали Анджеєві Щубьолові (батьку чи сину) і братаничі Катажині зокрема 400 кіп грошей на S Телятина і підлеглих села, а також на S села княжого Кам’янка”¹⁷. З даного витягу зрозуміло, що у 1448 р. село Кам’янка вже було добре відомим, а отже закладеним дещо раніше, очевидно наприкінці XIV ст., як про це повідомляється в “Шематизмі” за 1886 р.

Назва села “Кам’янка” походить від великої кількості каміння, яке було розкидане на узгір’ях в північно-західній стороні¹⁸. Однак у 1860-х рр. громада Львова викупила ці камені на бруківку. “Волоською” ж село стали називати тому, що одними з перших поселенців села було кілька сімей волохів, які згодом асимілювалися з місцевими жителями. Зазначимо, що волохи за сприяння мазовецьких володарів почали з’являтися на теренах Белзького воєводства ще в кінці XIII – на початку XIV ст. Так, є відомим документ від 1422 р., згідно з яким Земовит IV засвідчував владу в Любичі Якоба і Мишка Волохів¹⁹. Колонізація волохами Белзького воєводства відбилася і в історії таких сіл, як Руди, Гребенного, Панкова та ін.

Про волохів в селі Кам’янка повідомляється в документі Зигмунда Старого за 1523 р.²⁰, в якому розмір податків місцевого населення пов’язувався з регулярними поборами з волоських пастухів. Про інші документи кінця XV – першої половини XVI ст., в яких можна віднайти будь-які відомості про Кам’янку Волоську, невідомо. А от більш пізні документи (починаючи з другої половини XVI ст.) розглянемо детальніше.

Зокрема в документі від 20 грудня 1556 р. (до наших днів збереглася копія цього документу за 1620 р.)²¹ йдеться про те, що Мартином Стадницьким зі Змигроду, сяночним каштеланом, Феліціаном Гроховським, королівським секретарем, Прокопом Чемишинським, латичовським судовим підстаростою, і Яном Бялобриським, скарбовим писарем, була складена люстрація села Кам’янка (Kamionka) і дарована на Вепровому озері. В документах тих років Кам’янка Волоська і надалі згадується як село Кам’янка. Слід також мати на увазі, що територія Кам’янки (назва Кам’янка Волоська все частіше згадується з другої пол. XVII ст.) була поділена на 14 урочиськ: Старе Село, Помлинів, Липник, Березину, Мощану, Голе, Крушину, Пільце, Буди, Криве, Миляву, Пирятин, Бишків, Боброїди.

Люстрація від 20 грудня 1556 р. – це перша документальна згадка про село, яку можна віднайти у ЦДІА України у м. Львові. В ній йшлося про те, що мешканці села Кам’янка вільні від робіт і повинностей, оскільки село вже тоді входило до складу королівських сіл, але повинні платити чинш. Чинш – це регулярний податок, який платили державі або власнику села вільні селяни, позбавлені власності, за право спадкового безстрокового користування землею. В цій люстрації був визначений розмір чиншу для всіх 54-х двориськ, які вже тоді були на території села. Чинш платили, як злотими, так і натурою. Також косили сіножаті в річицькому фільварку (адже тоді Кам’янка входила до складу

річицького староства Белзького воєводства), і заготовляли дерево для будівництва Белзького замку. В цій люстрації мова йде і про 137 прибульців, новоосілих на Воланах і Липнику, які в річицькому фільварку мали намолоти 4 корці белзької міри зерна, і про чинш, який мав платити піп.

В люстрації Потелича за 1565 р. також йдеться про те, що “por kamieniczki” відправив службу в цьому місті. Очевидно, що в цих документах йдеться про священника з парафії у Старому Селі, найдавнішій в Кам’янці. В люстраціях Кам’янки Волоської пізніших років (1616, 1627, 1661)²² згадується про бортників і гончарів, які жили в селі, про козаків, що проходили селом (очевидно, у 1648 р.), і про існування в селі вже тоді 6-ти млинів.

Приблизно з тих років є відомими і документи присвячені діяльності церков у селі Кам’янці Волоській²³. Так, відомо, що 20 листопада 1612 р. польським королем Сигізмундом III Вазою був виданий у Жовківському замку привілей на відкриття парафії в Кам’янці Лісній (відомій і як Кам’янка Лісова) для обслуговування жителів східних присілків села (Боброїдів, Пирятина, Миляви, Бишкова, Кривого і Будів).

В 1620 р. Кам’янку орендував Томаш Замоїський (Zamoyski)²⁴ (1594–1638), староста кришинський, магнат, великий коронний канцлер Польщі, син гетьмана Яна Замоїського, меценат Замоїської академії. Для того, щоб з’ясувати, які в селі були порядки, він відіслав туди своїх людей, які і повідомили йому, що, згідно з давніми звичаями і найпершою люстрацією, мешканці села є вільними і сплачують лише чинш.

Селом прокотилися бунти проти тогочасних порядків, коли на Галичині з’явилися війська Богдана Хмельницького. Так, шляхтянка Софія Глоговська 25 лютого 1649 р. скаржилася в белзькому суді на 22 селян з Кам’янки на чолі з Федьком Шарковим і двома священниками – Гаврилом та Іваном, які разом із потилицькими міщанами та козаками спалили її маєток на Руді²⁵ (сучасне село – Замок, Жовківського району). Крім того, повстанці, в основному озброєні вилами, косами і серпами, здобули замок, знищили шляхту, яка в ньому ховалася, і полонили магната Юрія Белзецького.

27 жовтня 1671 р. король Михайло Вишневецький підтвердив привілеєм право на попівство в парафії Кам’янці Лісній. В той час річицьким старостою був Олександр Гартшинський (Garczynski). Аналогічний привілей 23 листопада 1671 р. був виданий церкві в Старому Селі і підтверджений королем Яном III від 16 липня 1676 р. В тому ж 1671 р. виникла третя парафія на Липнику для задоволення релігійних потреб населення урочиськ (присілків) Липник, Помлінів, Мощана, Крушина, Голе, Пільце та Березина.

Кількість парафій збільшувалась, оскільки населення Кам’янки постійно зростало (див. таб. 1) за рахунок новоприбулих, в основному з міста Белза, яке в XVII ст. зазнало чималої розрухи і стало занепадати. Збільшувалась і кількість земель, які перебували на утриманні церков. Так, річицькі старости передали

взамін за ставок чверть Ріпчуковського поля церкви в Старому Селі в 1678 р., а в 1685 р. – землю на Помлинові. Тому не дивно, що ця парафія була найбагатшою і найчисельнішою.

15 січня 1713 р. польський король Август II видав дозвіл Річицькому (Rzeczycki) Андрію на передачу таких сіл, як Річок, Губінок, Куровця, Любича, Гребенного і Кам'янки Волоської своєму сину Річицькому Георгію²⁶. Георгій (Єжи) Річицький був Белзьким старостою. Відомо, що в 1725 р. він збудував в м. Рава-Руська францисканський монастир реформаторів (разом з Йозефом Плоговським). При монастирі була відкрита церква Св. Михайла (1738).

У 1739 р. Георгій Річицький помер. Новим власником Кам'янки Волоської став його син Річицький Андрій (нар. 1730). В документах 1770–1780 років Річицький Андрій, маючи звання хорунжого Грабовецького, старости Річицького, адміністратора Самбірського, і надалі залишався власником Кам'янки Волоської. Новий власник став запроваджувати в селі і нові порядки, які пригнічували права селян. У 1754 р., коли жителі Кам'янки Волоської, виконуючи панщину і повинності, в знак протесту проти сваволі Андрія Річицького, відмовилися платити данину, той, не дочекавшись рішення суду, спровокував на них 60 драгунів, що завдали каменюхам чималої кривди. 1 жовтня 1755 р. за рішенням комісії референдарського суду було постановлено виплатити громаді села за завдану шкоду 800 гривень, які за сприяння місцевого старости пішли на будівництво церкви на Липнику²⁷.

В ті часи простим людям жилося дуже важко. Рідко хто доживав до 50–60 років. А як помирав в таких роках, то в метричній книзі смерті писали, що помер від старості. Лише якийсь Василь Кулинич з Кам'янки Лісної дожив до 110-ти років (1690–1800). Дошкуляли епідемії холери, тифу, інші недуги. І тим не менше щороку кожен парох в метриках відзначав народження до 100 немовлят і смерть близько 70–80 людей. Одружувались тоді за нашими мірками досить рано: дівчата, починаючи від 13-ти років, хлопці з 15-ти²⁸.

Становище селян дещо покращилося тоді, як Галичина після першого поділу Польщі (1772) увійшла до складу Австрійської імперії і цісар Йосиф II у 1782 р. скасував кріпацтво. Однак панщина залишилась. Кожне дворисько в Кам'янці Волоській повинно було відробити 52 дні панщини на рік. Дворисько – це одна або кілька сімей, переважно родичів-однофамільців, які жили по сусідству і становили окрему господарську одиницю. Кількість таких сімей в двориську була різною, від 1 до 10-ти. Кожна сім'я ще мала відробити на рік 5 днів толоки. Ткачі, а їх наприкінці XVIII ст. в селі було 70 сімей, мали здати панові 50 аршинів полотна, виготовленого на власних верстатах з панської пряжі. Хто ж не здавав міг заплатити гроші. Здавали панові яйця і кури, заготовляли ліс на зиму. А хто мав воли чи коні, а мали їх майже всі, дехто навіть по двоє, то зобов'язані були віддавати їх панові до плуга, під час відробітку панщини. Пан мав право вимагати виконати лише це і нічого більше. Це все було офіційно погоджено в документі “Повинності підданих села Кам'янки Волоської згідно люстрацій” (від 27 квітня

1787 р.)²⁹, який підписали 21 чоловік, включаючи вїтїв, присяжних і селян, обраних з громади з однієї сторони, а також Францішка Вікторія Яблоновська (Jablonovska), при посередництві Константина Корвіна Круковича (Krukowicz), який у 1800–1821 роках був власником Гребенного, села поблизу Кам'янки Волоської (зараз – Польща), – з іншої.

В “Інвентарі добр Кам'янки Волоської” (від 31 березня 1790 р.)³⁰ власницею Кам'янки Волоської зазначена і на далі Францішка Вікторія Яблоновська (1742–1827), воєводина новогрудська (в центральній частині сучасної Білорусії). До того ж у 1790–1799 рр. вона була власницею і Гребенного. Ф. Яблоновська склала детальні інвентарні описи Гребенного і Кам'янки Волоської. На рубежі XVIII–XIX ст. в селі Кам'янка Волоська працювали:

- гончарна майстерня з 30-ти робітників³¹;
- майстерня по виготовленню канатів з 9-ти робітників³²;
- гуральня³³;
- 7 млинів³⁴;
- кузня скарбова;
- фільварок³⁵;
- пивоварня³⁶, на якій було 50 бочок пива (збудована близько 1788 р.) тощо.

Згідно розпорядження від 7 березня 1807 р. кожне дворисько, на якому були воли чи коні (тягле дворисько), під час орання повинно дати в разі потреби шестеро тяглових тварин і надіслати двох людей до плуга.

В 1820-х роках власником Кам'янки Волоської в документах зазначений вже Франциск Воронєцький (Woroniecki), дружиною якого була княжна Сюзанна Воронєцька, з графів Яворських. Представники роду Воронєцьких були дрібними землевласниками, займали переважно другорядне становище князів-слуг у князів Вишневецьких і Збараських. Князі Воронєцькі поширили двірські господарські забудови: спершу, у 1829 р., побудували нову садибу в класицистичному стилі, з восьмиколонним портиком (мешкальний дім на присілку Застава, що у Старому Селі), а згодом, у 1832 р., – заложили там парк та оранжерею. Цю садибу назвали великим двором, щоб відрізнити від меншого двору, що був у Боброїдах і називався Горайцем.

В ті часи селяни були вже дещо багатші. Дехто мав по 4 коні, 2 воли, 2–4 корови. Але станом на 1821 р. мали відробляти 12 днів панщини³⁷. Люди мали городи в 30-ти, а то і більше місцях, в середньому по 4 морги поля (1 морг = 0,57 га) всієї землі. Багаті господарі заробляли продажею коней, худоби, а також перевезенням товарів (хліба, риби, солі тощо) для євреїв з Рави-Руської до Львова і назад. Мали по дві пари коней: одну до виїзду, а другу до роботи.

29 червня 1840 р. Франциск Воронєцький, поручик ЦК Армії Австрійської, продає Кам'янку Волоську зі всіма фільварками, присілками і приналежностями, забудовами, мешкальнями, конюшнями, з корчмами, млинами і цегельнею, з гончарнями, полями, луками, лісами, з повинностями і данинами підданих, з правом пропінації, презентації парохів Янові Чайковському (Czaykowski) за 190 000 злотих³⁸.

Ян Чайковський (1813–1897) був львівським адвокатом, президентом Палати адвокатів, президентом галицького музичного товариства. Родині Чайковських належали маєтки в селах Скварява Нова з фільварком, Мнішки, Гараєць, Ізбиська, Лавриків і ін.

В 1848 р. в Галичині було скасовано панщину. Однак ще в 1870-х роках пан Я. Чайковський вимагав у суді повернення йому компенсацій за завдані збитки. Такий процес був типовим у Галичині.

В 1854 р. була проведена адміністративна реформа, оскільки громада села, нараховуючи восьмеро війтів, була надто великою, однією з найбільших в Галичині. В результаті цієї реформи Кам'янка Волоська була поділена на дві окремі податкові одиниці: власне Кам'янку Волоську і Кам'янку Лісову. До Кам'янки Лісової увійшли Криве, Буди, Милява, Пирятин, Бишків, Боброїди. В складі Кам'янки Волоської залишились Старе Село, Липник, Голе, Крушина, Пільце, Березина, Мощана, Помлинів.

Табл. 1. Динаміка змін населення Кам'янки Волоської XVI–XIX ст.

	1556	1762	1787 ³⁹	1854 ⁴⁰	1879 ⁴¹
Старе Село	54 двори-ська	231 тягле дворисько, 19 ½ піших двориськ, 27 ½ двориськ різноосілих, 165 відбуваючих повинніс, 32 гончарів ⁴²	53 двор. (148 сімей), 41 гончар	212 сімей	242 сім'ї
Липник			35 двор. (92 сім'ї)	183	203
Березина			8 (32)		
Помлинів			24 (54)	98	105
Мощана			7 (22)		
Голе			16 (54)		159
Крушина			15 (42)	147	
Пільце					
Буди			25 (78)	87	
Криве			27 (81)	77	
Милява			10 (30)	118	
Пирятин			14 (48)		
Бишків			33 (134)	153	
Боброїди			36 (119) 28 мельників	148	

III. Історія Нової Кам'янки

В др. пол. XIX ст. сепараційні процеси не закінчились. Саме тоді виникла і закріпилась назва Нова Кам'янка. Виникнення частини назви “Нова” пов’язане з утворенням *нової* парафії поряд з уже існуючими парафіями в Кам’янці Старе Село, Кам’янці Липник і Кам’янці Лісовій.

Люди з віддалених урочиськ, таких як Буди, Криве, ходили до церкви аж за 7–9 км. А це було надто складно, особливо зимою під час проведення хрестин, весіль чи похоронів. Тому вирішили збудувати нову церкву.

16 травня 1867 р., в річницю скасування панщини в Галичині, нова церква в селі за сприяння пароха Кам’янки Лісної Івана Гавришкевича (1827–1908) була урочисто відкрита і висвячена в честь Теодозія Печерського. Це була стара дерев’яна церква 1827 р., яку привезли з Угнова на фірах, попередньо розібравши на частини. Спершу довго сперечались, де її поставити – і вирішили по середині села. У 1882-му році за згодою перемиського єпископа Івана Ступницького (1816–1890) відкрили парафію. До того службу в церкві правили священики з інших парафій. Першим парохом церкви в Новій Кам’янці став отець Віктор Сиротинський (01.03.1856–06.12.1925).

До парафії увійшли села (давніша назва урочиська вже зникає) Пільце, Крушина з Кам’янки Липник, Криве, Буди, Бишків з Кам’янки Лісової. Після скасування панщини зникає і поняття двориськ. Більшість двориськ переросли в присілки. Бишків (назва походить від імені Бишко – Збислав) згодом виокремився в окреме село.

Згідно з переписом 1880 р. село Кам’янка Волоська налічувало 7691 жителів в гміні і 162 на території двору – “Отже, це було найбільше село в Галичині”⁴³. Величину окремих парафій Кам’янки Волоської подано в таблиці 2⁴⁴.

Табл. 2. Населення парафій села Кам’янка Волоська кінець XIX – першої половини XX ст.

Рік \ Парафія	Кам’янка Старе Село	Кам’янка Липник	Кам’янка Лісова	Кам’янка Нова
1875	2447	2013	2432	–
1886	1280	1890	2763	1723
1893	1236	2039	3037	1825
1907	1239 + 29 рим.-кат., 25 єв.	2265 + 24 рим.-кат. 100 єв.	3540 + 10 рим.-кат., 61 єв., протес.	2054 + 66 єв.
1909	1753 + 21 рим.-кат., 20 єв., протес.	2298 + 30 рим.-кат. 91 єв.	3765 + 6 рим.-кат., 40 єв., протес.	2156 + 70 єв.

1912	1792 + 21 рим.-кат., 20 єв., протес.	2364 + 30 рим.-кат., 98 єв.	3675 + 15 рим.-кат., 30 єв., протес.	2183 + 70 єв.
1930	2048 + 2 рим.-кат., 2 єв.	2637 + 50 рим.-кат., 12 родин єв.	3553 + 12 рим.-кат.	2412 + 5 рим.-кат., 9 родин єв.
1934	2053 + 42 рим.-кат., 17 єв.	2658 + 28 рим.-кат., 51 єв.	3537 + 17 рим.-кат., 9 єв.	2193 + 4 рим.-кат., 30 єв., 112 інш
1936	2080 + 28 рим.-кат., 11 єв.	2671 + 36 рим.-кат., 53 єв.	3561 + 17 рим.-кат., 9 єв.	2193 + 4 рим.-кат., 26 єв., 112 інш

Найдавнішим урочиськом парафії в Новій Кам'янці були Буди. Його заснували переселенці з міста Белза, які покинули його у зв'язку з численними руйнуваннями від турків, татар, шведів в XVI–XVII ст. На новоосвоєних територіях вони будували невеликі хати, звідки і пішла назва⁴⁵. Окрім того, жителі Буд займалися будним промислом – корчуванням і заготівлею лісу для виробництва вугілля, смоли й поташу, що був необхідним для виготовлення скла. Вже в другій половині XVIII ст. найбільше число родин на Будах склали Ромахи, Банахи, Закали, Кулаї, Підчехи, Мазани, Оліярники, Білуті.

Урочисько Криве (назва походить від розкиданості двориськ, які входили до його складу) виникло дещо пізніше за рахунок новоприбулих поселенців, які відокремилися від жителів на Будах і освоювали нові землі. В другій половині XVIII ст. тут жили, зокрема, Літепли, Артемишини, Огорілки, Дроботії, Климки, Струки, Мисани тощо. Правда вже тоді не завжди назва тих двориськ співпадала з фаміліями її мешканців. Не зустрічаються вже Лукачі (назва походить від імені Лука), немає Шарків на однойменних присілках, які є зараз. На Левочках (назва походить від фамілії її першого жителя – Левочка Михайла) в кінці XVIII ст. було два двориська Артемишинів. Самі Левочки (в основі фамілії лежить ім'я Лев) зникають з цього присілка не пізніше 1780-х років. А от Артемишини переселилися сюди понад 300 років тому з Козаччини, про що свідчить навіть їх не зовсім місцева фамілія, адже Артемишин (е→и, Артимишин) – це син Артемихи, дружини Артема. А Артем – ім'я більш поширене в Центральній і Східній Україні.

Урочисько Крушина (назва від рослини крушини, яка була поширена в тій місцевості), було одним з найменших напр. XVIII ст. Швидше за все його заселяли не так давно, як інші урочиська. В той час в цьому урочиську жили Жигайли, Шендюхи, Кочани, Костюки, Іван Сениця (е→и, Синиця) і ін.

Урочисько Пільце (назва походить від маленької ділянки поля – “пільця”) з’явилося найпізніше, бо ще в документах кінця XVIII ст., як окреме урочисько, не виділялось. Хоча поселення тут існували й раніше. Згодом Пільце стало присілком. До нього відносився і маленький присілок Чауси. Чавс – це служба посильного, султанський служка. Коли цією місцевістю проходили турки, то один з них, відставши від війська, залишився жити в селі. Звідси і пішла назва присілку Чауси.

Саме на Пільці ще до 1862 р. було відкрито першу в Новій Кам’янці школу – тривіальну⁴⁶. Раніше (згідно з наказом перемиського єпископа Максиміліана Рилло від 1780 р.) в Кам’янці Волоській при дяківських хатах були відкриті парафіяльні школи у Старому Селі, Кам’янці Липник і Кам’янці Лісовій. Першим учителем школи у Новій Кам’янці був Прислонський. При школі працював і священник, який навчав дітей релігії. Згодом після відкриття парафії в Новій Кам’янці цю школу у 1886 р. перенесли на Левочки (Мале Криве), поблизу церкви. Вчилися спершу два роки в першому, а потім два роки в другому класах. Цікаво, що приблизно в ті часи, а конкретніше – 13 листопада 1887 р., почали курсувати поїзди з Рави-Руської до Жовкви і далі до Львова через терени Кам’янки Волоської зі станцією на Липнику.

Після організації роботи школи селяни вирішили відкрити і хату-читальню. Так, у документах 1903–1904 рр. збереглося “Прохання мешканців с. Кам’янка

1912	1792 + 21 20	Нова про ричанка”, ⁴⁷ читальня в селі була відкрит протягом москофільним в	12364 + 30 28	Заснування було товари ством Читальня “Просвіти” була створена на протипагу що панували в селі аж до кінця I Світової війни.	2485 10 10	Читальні та листування по цьому у “Просвіта”. В 1908 р. хата- створена на протипагу що панували в селі аж до кінця I Світової війни.
1930	2048 + 2 2	Варто згада місцевих священиків, чотир св. Липнику і дв Кам’янці Лісній), були пошир москофільні часописи, як	2637 50 42	що в 1900-х роках в Кам’янці Кам’янці Лісній), були пошир москофільні часописи, як	2440 10 10	Волоській вже діяло за сприяння Кам’янці Лісній), були пошир москофільні часописи, як
1934	2053 + 42 17	“Руське сло та “Галича Мокерті Кам’янки Волоської стає Історик – Роман Чайковський	2658 28 51	“Галича Мокерті Кам’янки Волоської стає Історик – Роман Чайковський	2193 10 10	власником громади Чайковський. Він був співвласником
1936	2080 + 28 11	Горгівельного товариства “Пилерівка” і який в середині XIX ст. був дирек Бендзин (Грохва) ВІД України у м	2671 3161 17	“Пилерівка” і який в середині XIX ст. був дирек Бендзин (Грохва) ВІД України у м	2193 10 10	мав від дружини Цецилії Жарської директором телеграфної станції в Гродзю біля Нової збере

“Камбонєцка” за 1922 р., яку видавав домашній колектив поміщицької садиби⁴⁸.

Роман Чайковський поширює свої господарства. Так, у 1913 р. він купує с. Ізбиська, а в 1917 р. – с. Лавриків. Маєток в Кам’янці Волоській був найбільшим. Для прикладу подамо порівняльну статистику його основних володінь за 1921 р.

Табл. 3. Володіння Романа Чайковського станом на 1921 р. (в моргах)⁴⁹.

1

Старе Село тоді було в складі Кам'янки Волоської (дана назва продовжує фігурувати в назвах документів аж до початку II-ї Світової війни).

За даними 1927 р. багатства Кам'янки Волоської з присілками в Равському повіті на відстані від Рави-Руської 5 км, від битого гостинця – 2 км, від залізничної дороги 3 км, над рікою-потокотом Мощана оцінювалися в 311 260 зл. З них:

Поля орного – 597 моргів по 180 зл. кожен. Разом 107460 зл.

Городів – 16 моргів по 300 зл. кожен. Разом 4800 зл.

Лук – 181 моргів по 250 зл. кожен. Разом 45250 зл.

Ставів – 4

Пасовиськ – 33 морги по 250 зл. кожен. Разом 8250 зл.

Лісу – 1550 моргів по 50 зл. кожен. Разом 77500 зл.

Під будівлями – 24 морги. Приблизна вартість 68000 зл.

Крім того, пан отримував ще 'рунтовий, домово-класовий, чиншовий (разом 4717 зл.) і доходовий (1156 зл.) податки.

Під час подій Першої світової війни у 1914 р. в селі утворилася сотня Січових Стрільців під командуванням хорунжого Володимира Сідельника з м. Рава-Руська. В результаті однієї сутички з солдатами російської царської армії загинуло 16 Січових Стрільців. Декого з селян, що воювали у складі Австро-Угорської армії (як от Кочана Григорія Михайловича (1892–1984)), війна закинула аж в Італію, з якої по закінченню бойових дій прийшлося повертатися пішки.

Після розпаду Австро-Угорської імперії (1918) і проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) терени Нової Кам'янки переходили від українців до поляків, з рук в руки. В листопаді 1918 р. відбувалися сутички з поляками на території села. Однак, хоч село і опинилось у складі Польщі, а поляки почали чинити певні утиски стосовно української інтелігенції, направляти в село польських вчителів і примусово вивчати в школах польську мову, довго їм не судилося бути власниками цих теренів. В другій половині 1930-х років пан Роман

Назва маєтку
Старе Село
Лавриків
Гораєць
Ізбиська

Чайковський продає з аукціону маєток Кам'янку Волоську на користь сина Яна. Але вже 17 вересня 1939 р. Галичина була окупована радянськими військами (через кілька днів, а саме 26 вересня, війська Червоної Армії були вже на території Нової Кам'янки) і планам Чайковських стосовно своїх маєтків не судилося збутися.

На території колишньої громади Кам'янки Волоської нові господарі створили одразу три “Сільські Ради”: в Липнику, в Бишкові і власне в Новій Кам'янці. Нові порядки стали впроваджуватись силою і без обговорень. Неблагонадійних чекали репресії. Кульмінацією тих подій стало вбивство 24 червня 1941 р. НКВДистами директора місцевої школи Олександра Депутата і Мирона Полюги на березинському полі. Налякані цими подіями селяни спершу боялись їх поховати, допоки отець Василь Кулинич разом із Перетятком Павлом і Літеплом Костянтином не поховали їх там же в полі⁵⁰. 27 червня 1941 р. влада в селі знову змінюється. Цього дня в центрі села відбувся бій між німцями і радянськими танкістами в ході подій II-ї Світової війни: 45 бійців загинуло.

Під час німецької окупації багато місцевих жителів вступили до лав Української повстанської армії і зі зброєю в руках виборювали незалежність України. В пирятинському лісі була криївка вояків. Незважаючи на те, що сили були надто нерівними, бої між ними і НКВДистами точились аж до кінця 1940-х років (найзапекліший бій відбувся 19 серпня 1944 р., поблизу Пирятина; це село було спалено членами НКВД як помста)⁵¹. Напередодні, 18 липня 1944 р., влада в

Назва маєтку	Продавці	Ціна	Дата	Місце	Примітки
	1950	1000	1939	Новий Кам'янець	створили колгосп ім. Будини Українки. Почалася колективізація. У людей в примусовому порядку забирали те, що було їхнім останніми 200–300 років. За невиконання господарських наказів чи саботаж у святкуванні важливих дат Радянського Союзу в кращому разі загрожувала
Старе Село	137	200	1940	24 сім'ї	добрих господарів вивезли на Сибір, в містечко Батурино Томської області, де їх залишили на призволяще до 1956 р., доки не почалася
Лавриків	400	1200	1940	У 200	роках забрали майно, яке непомітно розв'язли. Однак на цьому
Гораєць	1264	181	1941	41	закрили церкву. Залишили взятися до справи церковних: з 1962 по 1979 роки церква
Ізбиська	15	105	1945	45	1

У 1981 р. в Новій Кам'янці відновили колгосп, який п'ять років був у складі бишківського колгоспу “Молода Гвардія”, оскільки через неефективне управління став занепадати. Того ж 1981 року до складу Нової Кам'янки долучили Мощану, Думи і Березину.

До духовного відродження, яке розпочалось в 1980-х роках, значною мірою долучився о. Ярослав Сенишин, який був місцевим священиком з 1980 по 1991 роки. 4 листопада 1990 р. в селі відбулося урочисте посвячення відновленої могили Січовим Стрільцям – борцям за волю України. В ті часи в селі вже діяв осередок Народного Руху України⁵². 24 серпня 1991 р. Україна здобула незалежність. Для жителів Нової Кам'янки, як і для всіх українців, почалися нові часи, про які писати майбутнім історикам.

На сьогодні з дня першої письмової згадки про Нову Кам'янку – село, що успадкувало славні традиції громади Кам'янки Волоської, пройшло вже понад шість століть. Наше дослідження засвідчило, що минуле цієї громади було цікаве своїми подіями і постатями, доля яких тісно переплетена з усією історією Галичини. Пам'ять про це минуле – наш обов'язок, адже це пам'ять про наших дідів і прадітів, про тих людей, які виборювали для нас право на власну історію, які виборювали для нас незалежність. Нам потрібно кожного дня доводити, що ми гідні того, щоб бути господарями на нашій землі. Адже історія не закінчується незалежністю, історія нею починається.

KAMIANKA WOLOSKA: THE HISTORY OF THE LARGEST VILLAGE OF GALICIA

Andriy SYNYTSYA

Lviv State University of Physical Culture,
Department of Humanities

In this article social and historical development of the largest village of Galicia in XIX century – Kamianka Woloska – is analyzed on the basis of the archived documents (church and public inventories, illustrations and parish registers). The author pays attention to the proprietors of Kamionka Woloska and its oldest families, origin of the names of local urochys'kos, basic events of public life in XV–XIX centuries. The division of Kamianka Woloska's history on historical periods is offered and further development of Kamianka Woloska in second half of XIX–XX centuries is shown.

Key words: Kamianka Woloska, urochys'ko, Belz powiat, Richky starostwo, New Kamionka.

¹ Kamionka Woloska // Siownik geograficzny Krylestwa Polskiego i innych krajow siowiacskich / [Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, J. Krzywickiego i W. Walewskiego]. – Т. 3. – Warszawa : Nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1882. Т. 3. – S. 788.

² Гавришкевич І. Село Кам'янка Волоська / Іван Гавришкевич // Галичанин: літературний збірник. Кн. І. Вип. І. – Львів : Ставропігійський інститут, 1862. – С. 99–117.

³ Чавс П. Громада Кам'янка Волоська у минулому і сучасному / Петро Чавс // Жовківщина: історико-мемуарний збірник. Т. 3. – Жовква : Місіонер, 1997. – С. 247–300.

⁴ Лупій Г. Коріння: Нарис історії села Нова Кам'янка і спогади про пережите / Григорій Лупій // Жовківщина: історико-мемуарний збірник. Т. 3. – Жовква : Місіонер, 1997. – С. 301–313.

⁵ Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Wojewodztwo beiskie od schyiku XIV do poczłku XVII wieku / Andrzej Janeczek. – Warszawa : Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 1993. – 387 s.

⁶ Марій С. Історія Нової Кам'янки / Степан Марій. – Нова Кам'янка, 2002. – 147 с.

⁷ Kamionka Woloska // Siownik geograficzny Krylestwa Polskiego ..., Т. 3. – S. 788–791.

⁸ Нова Кам'янка // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968. – С. 537.

⁹ Марій С. Історія Нової Кам'янки / Степан Марій. – Нова Кам'янка, 2002. – С. 7.

¹⁰ Михальчишин І. Исследования в Прикарпатье и Вольнской области / Иван Михальчишин // Археологические открытия 1983 года / [Отв. ред. Р. М. Мунчаев]. – Москва : Наука, 1985. – С. 319.

¹¹ Белзька земля // Енциклопедія історії України: В 5-ти томах (далі – ЕІУ) / [За ред. В. А. Смолія та ін.]. – Т. 1: (А–В). – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 217.

- ¹² Белзьке князівство // ЕІУ. – Т. 1: (А–В). – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 218.
- ¹³ Белзьке воєводство // ЕІУ. – Т. 1: (А–В). – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 218.
- ¹⁴ Шематизм кліру єпархії Перемиської 1886 року. – Перемишль, 1886. – С. 234.
- ¹⁵ Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego... / Andrzej Janeczek. – Warszawa : Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 1993. Warszawa : Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 1993. – S. 150.
- ¹⁶ Ducalis villa Kamyonka // Metryka Koronna w Archiwum Glowne Akt Dawnych, Warszawa, 335 k. 139.
- ¹⁷ Цит. по.: Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego ... / Andrzej Janeczek. – Warszawa : Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 1993. – S. 343: “1448 bracia Andrzej z Zakrzewa w z. wysz. i Piotr z Gulczewa w z. pioc. zapisali Andrzejowi Szczubiolowi (ojcu lub synowi) i bratanicy Katarzynie m. in. 400 kop gr na S Telatyna i podlegiych wsi oraz na S wsi ks. Kamionka”.
- ¹⁸ Гавришкевич І. Село Кам’янка Волоська / Іван Гавришкевич // Галичанин: літературний збірник. Кн. I. Вип. I. Львів : Ставропігійський інститут, 1862. – С. 99.
- ¹⁹ Див.: Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego ... / Andrzej Janeczek. – Warszawa : Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 1993. – S. 145.
- ²⁰ Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego ... / Andrzej Janeczek. – Warszawa : Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 1993. – S. 150. “Woloska Koszara” (овець і кіз) згадується в селі і в пізнішому документі за 1647 р.
- ²¹ Люстрації маєтків в с. Кам’янка Волоська, Річицького Староства. Копії (1556–1661) // Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові), ф. 134 (Матеріали про шляхетські маєтки), оп. 2, спр. 361, арк. 1–3.
- ²² Там само. Арк. 4–9.
- ²³ Інвентарний опис майна церкви в селі Кам’янка Волоська // ЦДІА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів), оп. 20, од. збер. 419–422. А також матеріали справи: Опис нерухомого майна, відомості про прибутки церкви Воскресіння Христове та про її історію в Кам’янці Волоській Жовківського округу (1784, 1804) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 159 (Галицька фінансова прокуратура), оп. 9, спр. 463, арк. 1–85.
- ²⁴ Люстрації маєтків в с. Кам’янка Волоська, Річицького Староства. Копії (1556–1661) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 134 (Матеріали про шляхетські маєтки), оп. 2, спр. 361, с. 1.
- ²⁵ Про спалення двору в с. Руда селянами Кам’янки. Скарга шляхтянки Софії Глоговської від 25.02.1649 // ЦДІА України у м. Львові, ф. 1 (Белзький гродський суд, Актіві книги), оп. 1, од. зб. 236, арк. 143–147.
- ²⁶ Дозвіл Августа II Річицькому Андрію на передачу села Кам’янка Волоська Річицькому Георгію // ЦДІА України у м. Львові, ф. 9 (Львівський гродський суд), оп. 2, спр. 1, с. 590.
- ²⁷ Гавришкевич І. Село Кам’янка Волоська / Іван Гавришкевич // Галичанин: літературний збірник. Кн. I. Вип. I. – Львів : Ставропігійський інститут, 1862. – С. 108.
- ²⁸ Див.: Метричні книги с. Кам’янка Волоська // ЦДІА України у м. Львові, ф. 201 (Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів), оп. 4а, спр. 2359–2373.
- ²⁹ Цей документ вміщений як частина “Інвентарю добр села Кам’янка Волоська”. Див.: Продаж королівських маєтків. Кам’янка Волоська // ЦДІА України у м. Львові, ф. 453 (Колекція документів про продаж королівських і церковних маєтків), оп. 1, од. збер. 66, арк. 25–27.
- ³⁰ Інвентарний опис майна церкви в селі Кам’янка Волоська // ЦДІА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів), оп. 20, од. збер. 419, арк. 4–8.
- ³¹ Документ про існування в с. Кам’янка Волоська гончарної майстерні з 30-ти робітників (1811) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів), оп. 4, спр. 158, с. 53.
- ³² Документ про існування в селі Кам’янка Волоська майстерні по виготовленню канатів з дев’яти робітників (29,02,1812) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів), оп. 4, спр. 159, с. 52.
- ³³ Документ про існування в селі Кам’янка Волоська гуральні (29,02,1812) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів), оп. 4, спр. 158, с. 36.

- ³⁴ Документ про наявність млинів в с. Кам'янка Волоська Жовківського циркулу (1790) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 134 (Матеріали про шляхетські маєтки), оп. 2, спр. 364, арк. 2–2 зв.
- ³⁵ Опис фільварку в селі Кам'янка Волоська Жовківського циркулу (1790) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 134 (Матеріали про шляхетські маєтки), оп. 2, спр. 364, арк. 2 зв.–3.
- ³⁶ Опис пивного бровару в с. Кам'янка Волоська Жовківського циркулу (1790) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 134 (Матеріали про шляхетські маєтки), оп. 2, спр. 364, арк. 3.
- ³⁷ Див., напр.: Список жителів с. Кам'янка Волоська з зазначенням виконуваної ними панщини і наявності великої рогатої худоби (1821) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 777 (Чайковські), оп. 1, спр. 14, с. 1.
- ³⁸ Справа про продаж з аукціону маєтку Чайковського Романа на користь сина Яна // ЦДІА України у м. Львові, ф. 777 (Чайковські), оп. 1, спр. 27, арк. 1.
- ³⁹ На основі аналізу: Продаж королівських маєтків. Кам'янка Волоська // ЦДІА України у м. Львові, ф. 453 (Колекція документів про продаж королівських і церковних маєтків), оп. 1, од. збер. 66–68.
- ⁴⁰ Журнал обліку і опису нерухомого майна мешканців с. Кам'янка Волоська і присілків з зазначенням власників (1854) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 186 (Крайова земельна податкова комісія, м. Львів), оп. 2, спр. 60.
- ⁴¹ На основі аналізу: Картотека та журнал землевласників (з зазначенням місця проживання, категорії земельних ділянок, їх кількості та суми прибутків) (1879) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 186 (Крайова земельна податкова комісія, м. Львів), оп. 1, спр. 1179–1181.
- ⁴² Монографія села Кам'янка Волоська (1764) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 777 (Чайковські), оп. 1, спр. 8, арк. 7.
- ⁴³ Kamionka Woloska // *Siownik geograficzny Krystwa Polskiego ...*, Т. 3. – S. 789.
- ⁴⁴ На основі аналізу “Шематизмів” Перемиської єпархії відповідних років: 1875 (С. 113), 1886 (С. 233–234), 1893 (С. 245–246), 1907 (С. 283–284), 1909 (С. 326–328), 1912 (С. 326–328), 1930 (С. 142–143), 1934 (С. 102), 1936 (С. 90).
- ⁴⁵ Лупій Г. Коріння: Нарис історії села Нова Кам'янка і спогади про пережите / Григорій Лупій / Жовківщина: історико-мемуарний збірник. – Т. 3. – Жовква : Місіонер, 1997. – С. 303–305.
- ⁴⁶ Детальніше див.: Справа про заснування та діяльність початкової школи в селі Кам'янці Волоській (1891–1914) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 178 (Крайова шкільна рада, м. Львів), оп. 2, спр. 3027, арк. 1–61.
- ⁴⁷ Прохання мешканців с. Кам'янка Волоська про надання дозволу на заснування читальні та листування по цьому питанню (1903–1904) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 348 (Товариство “Просвіта”, Львів), оп. 1, спр. 2794, с. 12.
- ⁴⁸ Газета “Камбонеска”, яку видавав домашній колектив поміщицької садиби в Кам'янці Волоській, 12 номерів (1922) // ЦДІА України у м. Львові, ф. 777 (Чайковські), оп. 1, спр. 7, с. 1–22.
- ⁴⁹ На основі аналізу: Справа про продаж з аукціону маєтку Чайковського Романа на користь сина Яна // ЦДІА України у м. Львові, ф. 777 (Чайковські), оп. 1, спр. 27–30.
- ⁵⁰ Марій С. Парафія у Новій Кам'янці / Степан Марій. – Нова Кам'янка, 2005. – С. 29.
- ⁵¹ Жовківщина: Історичний нарис // [За ред. М. Литвина]. – Т. 1. – Жовква-Львів-Балтимор : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Земляцьке об'єднання “Жовківщина”, 1994. – С. 264–266.
- ⁵² Більш детально про історію Нової Кам'янки у другій пол. ХХ ст. див.: Лупій Г. Коріння: Нарис історії села Нова Кам'янка і спогади про пережите / Григорій Лупій // Жовківщина: історико-мемуарний збірник. – Т. 3. – Жовква : Місіонер, 1997. – С. 307–313, а також: Марій С. Історія Нової Кам'янки / Степан Марій. – Нова Кам'янка, 2002. – С. 39–90.